

Fecr Yayınları: 592

FIKİH VE MÜNÂZARA
-Teorik ve Pratik Zemin-

Sefa ATİK

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Ekim 2022

ISBN: 978-625-8304-39-8

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

FIKİH VE MÜNÂZARA

-Teorik ve Pratik Zemin-

Sefa ATİK

Ankara 2022

Sefa ATİK

1972 yılında Denizli/Çameli/Güzelyurt köyünde doğdu. İlkokuldan sonra hafızlığını tamamladı. 1992 yılında Denizli İmam Hatip Lisesi'nden 1996 yılında Selçuk İlahiyat' tan mezun oldu. Sırasıyla Elazığ, Manisa ve Denizli'de Meb'e bağlı muhtelif okullarda öğretmenlik yaptı. 2003 yılında Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Kulukta Azimet-Ruhsat Dengesi" teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2009 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuk Bilimi Dalı'nda başladığı "Caferî Fıkıh Usulünde Akıl Delili" isimli doktora tezini 2016'da bitirdi. 2017 yılından itibaren PAÜ/İlahiyat İslam Hukuk Anabilim Dalı'nda Öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
GİRİŞ	11
1. Çalışmanın Konusu ve Önemi	11
2. Çalışmanın Amacı	22
3. Çalışmanın Kaynakları ve Metodu	22
4. Çalışmanın Sunulması	25

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ZEMİN

(KAVRAMSAL ÇERÇEVE-İLİŞKİLER-KAPSAM)

1. Münâzara Kavramsal Çerçeve	29
1.1. Kısaca Kavramsal Çerçeve	29
1.2. Münâzara'da Hakîkatın İzharı, Mâhiyeti ve İmkânı Üzerine	35
1.3. Münâzara'nın Kaynağı Meselesi	37
1.4. Bir Münâzara Kaynağı Olarak Kur'an'dan Münâzara'ya Giden Yol	39
1.5. Müstakil Bir İlim Olarak Münâzara	40
2. İlişkiler	43
2.1. İslâm Düşüncesinde Temel Üç Tartışma Yöntemi: Münâzara-Hilâf-Cedel	43
2.2. Cedel Türü Eserler Üzerinden Hilâf, Cedel ve Münâzara İlimlerinin İçerik Mukayesesi	45
2.3. Mantık-Usûl-i fıkıh-Münâzara İlişkisi	47
2.4. Fıkıh-Münâzara İlişkisi	48
2.5. Kıyas-Münâzara İlişkisi	53
2.6. İlet-Münâzara İlişkisi	55
2.7. Te'sir ve Münâzara İlişkisi	61
2.7.1. Mülâemet	62
2.7.2. Te'sir	63
2.7.3. Hanefî Usulcülerin Te'siri Temellendirilmesi	65
2.7.4. Şâfilerde Te'sir Teorisi	68
2.7.5. Asıllar mı Müessir Vasıflar mı Tartışması	71
2.7.6. Usûl-i fıkıhta Cinsler Meselesi	73
2.7.7. Oruç Tutmama Ruhsatının Sınırlarını Tayin Etmek Örneği Üzerinde Bir Tard-Mülâemet-Te'sir Vasfı Kurgusu Denemesi	73
2.8. Kıyas-Münâzara İlişkisi Pratiği	79
2.8.1. Tardiye Türü İletlerin Def Yolları	80
2.8.2. Müessira Türü İletlerin Def Yolları	85
2.9. İntikâl ve İnkita'	87

3. Münâzara Tarafları İle İlgili Kavramlar-----	88
4. Münâzara Taraflarının Görevleri İle İlgili Kavramlar -----	89
5. Münâzara Sürecinde Kullanılan Kavramlar -----	92
6. Münâzara Âdabı -----	95
7. Üzerinde Münâzaranın Gerçekleştiği Kavramlar -----	96
7.1. Tarif Münâzarası -----	98
7.2. Tarif Çeşitleri -----	100
7.2.1. Tarifte Münâzara Yapılması Muhtemel Olan Yerler ve Cevapları -----	103
7.3. Taksim-----	110
7.3.1. Taksimın Genel Kısımları-----	111
7.3.2. Taksimın Şartları -----	116
7.3.3. Taksime İtirazda Yöntem -----	117
7.3.4. Taksime Gelebilecek Muhtemel İtirazlar ve Cevapları -----	118
7.3.5. Taksime Dair Münâzara Örnekleri-----	119
7.4. Tasdik (Önerme) Münâzarası -----	121
7.4.1. Bedihî Önermelerde Muhtemel Münâzara Yerleri-----	122
7.4.2. Tasdik münâzarasında Tarafların Görevleri -----	123
7.4.3. Tasdik Münâzarasında İzlenecek Yol-----	134
7.4.5. Gasb-Muâraza-Nakz Kavramları ve Münâzaraya Etkisi -----	136
8. Münâzaranın Sonlandırılması -----	137

İKİNCİ BÖLÜM

MÜNÂZARADA PRATİK ZEMİN

1. Münâzara Pratik Zemin -----	139
2. Münâzara Çeşitleri-----	140
2.1. Formel Münâzaralar ve Münâzara Meclisleri -----	140
2.1.1. Sünniler Arasında Münâzara -----	143
2.1.1.1. Te‘sir ve Tardiye Yöntemi Etkisinde Gerçekleşen Dâmegâni ile Şîrâzi Arasında Bir Münâzara -----	143
2.1.1.2. Bıkr-i Bâliğa'nın Evlilikte Tercih Hakkı Üzerinde Şîrâzi ve Cüveynî Arasında İcrâ edilen Bir Münâzara-----	148
2.1.1.3. Fahreddîn er-Râzi'nin Münâzara Gündemi-----	152
2.1.1.3.1. Tarif Münâzarası: Râzi'nin Gazzâlî'ye Tanım Teorisi Üzerinden İtirazı -----	153
2.1.1.3.2. Tasdik Münâzaraları -----	154
2.1.1.3.2.1. Tevkîl bi'l-Bey' -----	154
2.1.1.3.2.2. Maslahat İletli Kıyas-Vasıf İletli Kıyas-----	155
2.1.1.3.2.3. Kıyas Konusunda Mahalli Nizâı Bilmemek Üzerine Münâzara -----	160

2.1.1.3.2.4. Mahremi Olan Köleyi Azat Etme Konusu Etrafında Münâzara -----	163
2.1.1.3.2.5. Gazzâlî Eleştirisi Üzerinden Münâzaralar-----	167
2.1.1.3.2.5.1. Tard ve Akis Meselesi -----	167
2.1.1.3.2.5.2. Mâna Kıyası ve Şebek Kıyası Farkı Üzerinde Münâzara -----	168
2.1.1.3.2.5.3. Mağsub Arazi’de Namaz Meselesi Üzerinde Münâzara -----	169
2.1.1.3.2.6. Muâvazât Akitlerinde Meclis Muhayyerliği Münâzarası -----	170
2.1.1.3.3. Hanefî-Şâfiî-Hanbelî Arasında Üçlü Münâzara: Abdestte Niyet Meselesi-----	172
2.1.1.3.4. Mâlikî-Hanefî Arasında İkili Münâzara: Ziyet Eşyasında Zekât Tartışması-----	173
2.1.1.3.5. Hanefî-Şâfiî Münâzarası: Kâfiri öldüren Müslüman’ın Hukukî Durumu-----	175
2.1.2. Öteki ile Münâzara -----	177
2.1.2.1. Çok Sesli Bağdat Gündeminde Bir Defada Verilen Üç Talak Çözümlemesine Dair Bir Münâzara-----	177
2.1.2.2. Şer’î Kıyas’ın Delil Olabilirliği Üzerinde Münâzara -----	181
2.1.2.3. Bir Cedel Örneği: Lugavî Yanı Baskın İlginç Bir Tartışma-----	185
2.1.2.4. Sultan Melikşah’ın Huzurunda İcra Edilen Bir Tartışma Serisi: “Mut’a” -----	190
2.1.2.5. Klasik Bir Sünnî-Şii Ayrışması Olarak Abdestte Ayakları Yıkama Meselesi Üzerinde Bir Tartışma -----	193
2.1.2.6. Ötekinin Dilinden Sünnî Münâzara Notları -----	195
2.2. İnförmel Münâzaralar -----	204
2.3. Fıkıh Metinlerinde Pratik Münâzara Zemini ve Fıkıh Metinlerini Nass gibi Okumak-----	204
2.3.1. Tanım Pratiği Üzerinde İnförmel Münâzaralar -----	204
2.3.1.1. Fürû-i Fıkıhta Tanım Teorisini Sağlam Temele Oturtma Çabaları -----	204
2.3.1.2. Fürû-i Fıkıhta Tanım Pratiği ve İnce Usul İşçiliği-----	206
2.3.1.3. Fıkıhta Fiil Tanımı ve Teselsül İlişkisi Üzerinde İnförmel Münâzara-----	208
2.3.1.4. Fıkıh Metinlerinden Kurgusal Münâzara Örneği Denemesi-----	209
2.3.1.5. Tarif Üzerinde Men’ ve Hall Yoluyla Kurgusal Münâzara Örneği	211
2.3.2. Taksim Üzerinde İnförmel Münâzaralar -----	212
2.3.2.1. İbnü’l-Hâcib’in Teyemmüm Üzerinde İnförmel Münâzarası ---	213
2.3.2.2. Sabinin Malından Zekât Verilmesi Meselesi -----	214

2.3.2.3. Kefevî'nin Müddeî ve Müddeâ Aleyhe Görev Tanımı-----	214
2.3.2.4. Şîrâzî'nin Faiz Maddelerini Tayin ve Taksimi-----	216
2.3.2.5. Namazda Sehv Secdesini Taksim Üzerinden Tayin Etmek----	216
2.3.2.6. Mükrehe Kısas Uygulanması Meselesinin Taksim Yolu ile Çözüm- lenmesi-----	216
2.3.2.7. Efâl-i Mükellefin Üzerinde Bir Taksim Münâzarası -----	217
2.3.3. Tasdik Üzerinde İnfomel Münâzaralar -----	217
2.3.3.1. Aklın Tahsis Edici Rolü Üzerinde Cessâs'tan Bir Beyin Fırtınası ve Diyalektik Zekâ -----	217
2.3.3.2. Mugâlata Terimi Üzerinden Cessâs'ın Zâhirciliğe İtirazı ve Haki- katin Keşfi-----	221
2.3.3.2.1. Metin Üzerinden Kurgusal Münâzara Sistematiği -----	223
2.3.3.3. Kemalpaşazâde'nin Para Vakıfları Risâlesindeki Münâzara Formatı	225
2.3.3.4. Neseft-İbn Nüceym Paralelinde Diyalektik Zemin ve Kurgusal Münâzara Sistematipleri -----	227
2.3.3.4.1. Ta'dil-i erkân'ın Fikhî Hükmü Meselesi-----	227
2.3.3.4.3. Metinlerdeki Pratik Münâzara Zemini-----	229
2.3.3.4.3. Konu Üzerinde Kurgusal Münâzara Formu Çıkarımları --	229
2.3.3.4.4. Emir Konusu Etrafındaki Tartışmalarda Zihinsel Bir Arka plan: Hz. Peygamber'in Fiilleri Meselesi -----	231
2.3.3.4.4.1. Hz. Peygamber'in Fiilleri Üzerinde Kurgusal Münâzara Çıkarımları-----	235
2.3.3.5. Kıyasa İlişkin Bazı Fikhî Konuların Münâzara Formatında Düzen- lenmesi-----	236
2.3.3.5.1. Nakz Yöntemi Üzerinden Münâzara Örnekleri -----	236
2.3.3.5.2. Fesâdü'l-vaz' Yöntemi Üzerinden Münâzara Örneği-----	237
2.3.3.5.3. Muâraza Yöntemi ile Münâzara Örnekleri -----	237
2.3.3.5.4. Adem-i te'sîr ve Tardiye Kavramı Üzerinden Münâzara --	239
2.3.3.5.5. Kesr Kavramı Üzerinden Münâzara Örneği -----	239
2.3.3.5.6. el-Kavl bi'l-mu'ceb Kavramı Üzerinden Münâzara -----	240
2.3.3.5.7. Tardiye-Müessira Yaklaşımları Üzerinden Münâzara Örneği-241	
2.3.3.6. Münâzarada Genel İtiraz Yöntemlerine Dair Kurgusal Örnekler -241	
2.3.3.6.1. Men' Yöntemi Üzerinden Münâzara Örnekleri-----	242
2.3.3.6.2. Nakz Yöntemi Üzerinden Münâzara Örnekleri -----	244
2.3.3.6.3. Muâraza Yöntemi Üzerinden Münâzara Örnekleri -----	247
SONUÇ -----	249
KAYNAKÇA -----	253
DİZİN -----	262

ÖN SÖZ

Modern zamanlarda İslâm Hukuku kavramının yoğun bir şekilde kullanımı ve İslâm Hukukunun kamusal kudret eliyle normatif düzeyde insan davranışlarını *düzenleme* unsuru amaçlarının öne çıkarılması ile birlikte fikhin bir düşünce tarzı ve ayrıca bir bilim olduğu gerçeği biraz geride kalmış gibidir. Adı üzerinde kavram olarak derin düşünce ve kavrayış anlamına gelen fıkıh salt düzenleme işlevinin ötesinde aynı zamanda bir bilim olarak karşımıza çıkmakta kavramsal ve kuramsal süreçlerini tamamlayarak sistematik düşünmenin de adı olmaktadır. Bir bilim olarak birinci dereceden istimdat etmiş olduğu usûl-i fıkıh ilmini bir araç olarak kullanan fıkıh ilmi gerek mezhep içi tartışmalarda (ihtilâf) gerek mezhepler arası tartışmalarda (hilâf) sistematik ve eleştirel düşünceyi daima gündemde tutmuş, teori ve pratik ilişkisini belirli bir muvazene ve tutarlılık içerisinde günümüze kadar sürdürmüştür.

Fikhin sistematik ve eleştirel düşüncesinin sürdürülmesinde etkin olan usûl-i fıkıh ilmi bu amaca matuf kendi kavram ve kuramların bir kısmını zamanla kendisine yük olarak görmüş ve bunları bir başka sistematik düşünce ve tartışma araçlarından birisi olan münâzara ilmine havale etmiştir. Bu bağlamda fıkıh-usûl-i fıkıh ilişkisi yanında fıkıh-münâzara ilişkisi gündeme gelmiş ve böylece fıkıh sistematik düşünce için hem usûl-i fıkıhtan hem de münâzara ilminden istimdat etmek durumunda kalmıştır. Ne ki usûl-i fıkıh ilmi hususi olarak fıkıhla inhisarlı iken münâzara ilmi diğer temel İslâm bilimlerine de teşmil edilmiştir.

Fıkıh ve Münâzara isimli bu çalışma fıkıh metinlerinin arkasında yatan derin sistematik düşünceyi, özgün ve özgüvenli bir şekilde ilmî muhitlerde boy göstermenin standartlarının satır aralarını aralamayı ve özellikle men‘, memnû‘, nakz, mankûz, def‘, medfû‘ gibi bir kısım fikhî kavramın ıstılâhî yeni anlamları ile yeniden nasıl işlevselleştiğini anlamayı kendisine amaç edinmiştir.

Dolayısıyla fıkıh-usûl-i fıkıh-cedel-hilâf-münâzara arasındaki irtibat, ilişki ve farkın niteliğine dair bir araştırma ve bunların fıkıhla ilişkisinin tespiti İslâm ilimler geleneği arasındaki ilişkiler kümesini görmeye de katkı sağlayacaktır. İşte elinizdeki bu çalışma fıkıh-münâzara, usûl-i fıkıh-münâzara, cedel-münâzara, hilâf-cedel-münâzara ilişki türlerinden hareketle asıl fıkıh-

münâzara ilişkisini ve bu ilişkinin fıkıhın devinimine katmış olduğu kavramsal ve zihinsel sürecin ve rolün tespitini anlamayı amaçlamaktadır.

Son olarak bu metnin hazırlanmasında özellikle münâzara literatürünün özümsemesinde müracaat ettiğim PAÜ İlahiyat Yüksek Lisans öğrencisi Kaan Sarıgül'e, metnin okunmasında ve olgunlaşmasında katkısını gördüğüm PAÜ İlahiyat öğretim üyeleri Doç. Dr. Mustafa Türkan ve Dr. Öğretim Üyesi Yılmaz Şentürk'e özel teşekkürü borç bilirim.

Sefa ATİK
Denizli-Ekim 2022